

INHOUD

Aan de lezer	9
Bedrogen Echtgenoot (HERMAN DE CONINCK)	11
Babbelen (T.S. ELIOT)	14
Een stuiptrekkende taal (CATHAL Ó SEARCAIGH)	18
Een echte dichter (TSJÊBBE HETTINGA)	21
Een Jood aan de poolcirkel (JOSEPH BRODSKY)	25
Een gelovige viespeuk (W.H. AUDEN)	28
Heimwee naar Europa (EMILE VERHAEREN)	32
Theologisch traktaat (CZESŁAW MIŁOSZ)	36
De man met de dertig penissen (YVAN GOLL)	40
Een Vijftiger uit Andalusië (IBN-AL-HAMMARAH)	44
Geef hem de Vlaamse Leeuw! (FRANCIS DANNEMARK)	47
Oh, worden in Engeland (ROBERT BROWNING)	51
Ervaring maal snelheid in het kwadraat (GUIDO GEZELLE EN DANTE GABRIEL ROSSETTI)	55
Rottend ooft en der christenen tederheid (HUBERT VAN HERREWEGHEN EN JOS DE HAES)	60
Sint Hugo (HUGO CLAUS)	67
Was Sappho lesbisch? (SAPPHO VAN LESBOS)	71
Denkend aan mijn vader (GUILLAUME VAN DER GRAFT)	75
Schrijven met licht (ED LEEFLANG)	78

Een bacterie in het Duitse volkslichaam (GOTTFRIED BENN)	81
Een soort Vlaanderen (HECTOR DE SAINT-DENYS GARNEAU)	85
Een rijm dat de twintigste eeuw samenvat (UMBERTO SABA)	88
Vergeef mij, Meester (W.H. AUDEN)	92
Broeder skald (ROBERT ALAN JAMIESON)	96
Juffrouw God over dhr. Stevens (WALLACE STEVENS)	99
O voorvaderen (BENNO BARNARD)	104
God loslaten (HANS GROENEWEGEN)	111
Een fantastisch Vlaanderen (JACQUES BREL)	115
Moeilijke eenvoud (MAURICE CARÊME)	120
Een kilo ziel (TADEUSZ RÓŻEWICZ)	125
Verdomde stalinisten (OSIP MANDELSJAM)	129
Het is nooit veel geworden met onze literatuur (P.C. HOOFT)	133
Geef mij een conversatie zonder voetnoten (STEFAAN VAN DEN BREMT)	137
De eindeloosheid van het Engels (LES MURRAY)	140
Tweetalig, tweeschalig (JACQUES DARRAS)	144
Zingend marmer (JOHANN WOLFGANG VON GOETHE)	148
Vreemde talen zijn onzin (JÁNOS LACKFI)	152
De diefstal van iets onsteelbaars (MAURA DOOLEY)	155
Apologie van de burgerlijkheid (WALT WHITMAN)	159

Hartstikke poëtisch (DYLAN THOMAS)	163
Wijf (HADEWIJCH)	169
Geen poëzie voor geheelonthouders (APOLLINAIRE)	174
In memoriam Nathan (LAJSER AJCHENRAND)	178
De echt als puinhoop of inspanning (EMILY DICKINSON EN ROBERT LOWELL)	183
Denkend aan mijn vader (INGMAR HEYTZE)	191
Veel Duitser kan niet (PAUL CELAN)	196
Googelen in mijn vaders bibliotheek (ALEXANDER POPE)	201
Een wereld zonder middelpunt (W.B. YEATS)	208
Een onsluitbaar wereldbeeld (HUUB BEURSKENS EN DEREK WALCOTT)	213
Genoeg gespeeld (WIEL KUSTERS)	218
Indiana Jones en het geheim van de hermetische poëzie (T.S. ELIOT)	221
Ode aan Perdonia (DIEUWKE PARLEVLJET)	227
Belgische poëzie (LUUK GRUWEZ)	231
De ketter van het modernisme (WILLIAM CARLOS WILLIAMS)	237
Beste poëzieliefhebber (TED HUGHES)	241
In memoriam Herman (WILLEM VAN TOORN)	248

BEDROGEN ECHTGENOOT

Te voet over de Lethe (3)

Hij ziet in de kleedkamerspiegel de jaarringen
rond zijn ogen, als kringen van stenen in een poel:
ze hebben gezien, gezien, gezien, maar blijven bezig
met niet meer glad te strijken gevoel.

Ze zien Bedrogen Echtgenoot. Theater.
Hij is de man in de verkeerde
reus, de waarheid in het cliché, hij zeult maar.
De rol is eeuwig. Het wordt nooit meer later.

Alles trekt scheef als in een farce.
Armen waaien van hem los in gestes, taal
gaat wapperen, barse wanhoop wankelt door de holle

hallen van zijn stem, slingerende grootspraak slaat
een arm om hem heen: hij en hem, de laatste twee dapperen.
Zijn lul verschrompelt. Hij hoort zijn kloten knarsen.

HERMAN DE CONINCK (1944-1997)

UIT: *DE HECTAREN VAN HET GEHEUGEN* (DE ARBEIDERSPERS, 1985)

De vriendschap met een dode is een bitter genoeg voor het mensentype waartoe ik behoor - terwijl de anderen voor driekwart met water zijn gevuld, bestaan wij grotendeels uit woorden. En als de dode zelf ook een schrijver is, als er duizenden woorden van hem zijn achtergebleven, en niet slechts de aan-
doenlijke foto, de onbezielde voorwerpen en de anekdotes in de kroeg, vergt die vriendschap nogal wat van je zenuwen.

Herman de Coninck stierf in 1997 op een terras in Lissabon. In zijn hotelkamer trof men een open fles Johnny Walker aan, die ik later bij zijn weduwe thuis associeerde met zijn vulpen - waarin een nooit geschreven gedicht moest zitten - en de trui die hij daarginds gedragen had. Deze drie voorwerpen beschouwde ik als zijn grafgiften. Toen de weduwe mij vroeg of ik soms geen trui van hem wilde hebben, bij wijze van souvenir, schrok ik. Nee, ik wilde geen trui van hem.

In het koffiehuis praat ik nooit over hem.

Maar zijn woorden!

Toen ik Hermans verzamelde gedichten - in 1998 bij De Arbeiderspers bezorgd door Hugo Brems - nergens in mijn huis kon terugvinden, zomin als de losse, stuk voor stuk van een opdracht voorziene bundels, begreep ik dat ik me maar een tijdlang met iets anders dan zijn nagedachtenis moest bezighouden.

Inmiddels ben ik alweer enige jaren in het bezit van een herdruk van *De gedichten*.

Soms lees ik daarin. En dan herinner ik me mijn bewondering voor Hermans achteloze meesterschap in een beeld als 'slingerende grootspraak slaat een arm om hem heen'. Maar uit het struikgewas van de semantiek springen zijn irritante woordspelingen weer op mijn nek; en onvermijdelijk moet ik ook weer denken aan zijn traumatisch-katholieke levensfilosofie, waarmee hij me ergerde omdat hij er nooit werkelijk over doordacht.

Natuurlijk, de literatuur ontdoen van haar grime, er het ware gezicht van zien, is even hachelijk als de filosofie beroven van haar woordkramerij. En Aristoteles heeft gelijk als hij zegt dat een sterveling op sterfelijke wijze moet denken, dat een sterveling niet moet proberen op onsterfelijke wijze te denken.

Hoe dat verder ook zij, het storende effect van de herinnering speelt in hoofdzaak vanaf pagina 235, want toen leerde ik hem kennen, kort voor hij begon aan *De hectaren van het geheugen*, de bundel over zijn echtscheiding, die in augustus 1985 zou

verschijnen en al in december herdrukt moest worden. Er staat vrijwel geen woord in die bundel dat hij niet in mijn aanwezigheid heeft geschreven. Hij was drie jaar lang depressief en verward doordat zijn vrouw – de meest bezongen vrouw van Antwerpen – uit haar papieren gevangenis was ontsnapt. Ik heb toen vele nachten bij hem doorgebracht, luisterend naar zijn monologen, als van een natuurverschijnsel, een murmelend water of een zwatelende loofboom. Nee, ik kan geen regel lezen in die gedichten of ik hoor hem weer van alles beweren, veel dwaasheden ook, allemaal gelardeerd met meer zelfmedelijden dan zelfspot. In zekere zin hebben zijn woorden mijn ideeën over vrouwen jarenlang negatief beïnvloed, omdat ik aannam dat hij, na twee huwelijken, wel wist waar hij het over had. Ik was nog erg jong en van het huwelijk wist ik niets. En hij – deze oudere broer, deze kettingroker – werkte op een bepaalde, niet uit te leggen manier ook *verslavend*.

Nog altijd hoor ik zijn donkere stem. Als tabak kon praten, klonk hij zoals Herman.

A Dedication to my Wife

To whom I owe the leaping delight
That quickens my senses in our wakingtime
And the rhythm that governs the repose of our sleepingtime,
The breathing in unison

Of lovers whose bodies smell of each other
Who think the same thoughts without need of speech
And babble the same speech without need of meaning.

No peevish winter wind shall chill
No sullen tropic sun shall wither
The roses in the rose-garden which is ours and ours only

But this dedication is for others to read:
These are private words addressed to you in public.

T.S. ELIOT (1888-1965)

UIT: *THE COMPLETE POEMS AND PLAYS OF T.S. ELIOT* (FABER AND FABER, 1963)

Een opdracht aan mijn vrouw

Haar dank ik voor de plotselinge vreugde
Die mijn zintuigen verkwikt in onze waaktijd
En het ritme dat heerst over de rust van onze slaaptijd,
Het eensgezind ademen

Van minnaars die ruiken naar elkaars lichaam
Die dezelfde gedachten denken zonder behoefte aan taal
En dezelfde taal babbelen zonder behoefte aan betekenis.

Geen norske winterwind verkilt
Geen trieste tropenzon verdort
De rozen in de rozentuin die van ons is en van ons alleen

Maar deze opdracht mogen anderen lezen:
Dit zijn intieme woorden in het openbaar tot jou gericht.

VERTALING B.B.

Is het werk van T.S. Eliot autobiografisch?

De grote oren, de samengeperste lippen, de angst die dat gelaat probeert *niet* uit te drukken - ze domineren iedere foto, maar ze zijn bijkomstig.

Zijn ze dat werkelijk?

Je zou ook kunnen redeneren dat iedere scheiding tussen zijn kop, zijn leven en zijn werk een academische vergissing is. De mens is een geheel. Zelfs de modernist, die het credo verkondigt dat de poëzie over het onpersoonlijke dient te gaan, maakt nog een verwrongen zelfportret.

De belangrijkste modernist van de Engelse taal werd beroemd met het grote gedicht *The Waste Land*, een uit brokstukken gecomponeerd ondergangslied over de westerse beschaving - het dateert van 1922, mijn vader was twee, en onze civilisatie was al behoorlijk dicht haar ontknoping genaderd.

Eliot was Amerikaan, maar koesterde het begrijpelijke verlangen Engelsman te worden, wat hem nog lukte ook - al had hij de neiging tot een zekere anglofiele overdrijving: zijn vrienden waren verbijsterd toen hij zich tot het anglicanisme bekeerde en lid werd van de Church of England; en in zijn eeuwige zoektocht naar de balans tussen moderniteit en traditie

raakte zijn taal sterk beïnvloed door het Engels van *The Book of Common Prayer* (1662).

Hoe irritant, zo'n Eliot die in het holst van de twintigste eeuw, pal onder de blitz van Londen, een beetje in God ging zitten geloven! Maar voor mij is die dichter heel nabij; mijn vader heeft min of meer dezelfde ontwikkeling doorgemaakt.

Toen ik vijftien was, gaf mijn vader mij de gedichten van het monument. Vijftien is een goede leeftijd om aartsmoeilijke poëzie te begrijpen. En in deze Eliot vloeide alles samen wat de twintigste eeuw beheerste, mijn vader obsedeerde – het ineenstorten van onze beschaving, Friedrich Nietzsche als amoreel criterium, de verduistering van het goddelijke – en wat uiteindelijk mijn opvoeding, nee, niet structureerde, maar wel schraagde, als je iets tenminste ook in negatieve zin kunt schragen.

Waar Eliot is, is de twintigste eeuw.

Het raadsel geheten Thomas Stearns Eliot leefde van 1888 tot 1965; hij was dus een jaar ouder dan Adolf. Een Amerikaan die naar het Engeland van zijn voorouders terugkeerde, als een trekvogel die een paar eeuwen onderweg was geweest, omdat hij nu eenmaal tegen de klok in leefde. De barbaren stonden voor de poort en hij begreep wat het ware conservatisme toen betekende (en wat het ook nu nog betekent): redden wat er te redden valt, om te beginnen de taal.

Dit specifieke modernisme heeft mij sterk beïnvloed; ik heb er mijn eigen poëzie en denken mede door laten bepalen. Dichters die je bewondert nemen hun intrek in je hoofd. Eliot is een van mijn meest vooraanstaande bewoners.

Ook voor zijn uiterlijk verkoos hij traditionele vormen, die hun nut hadden bewezen en op hun eigen manier met de wereld communiceerden. Zoals het Gallië van Julius Caesar is hij op iedere foto in de *partes tres* van zijn pak verdeeld. Geen wonder dat hij zo lang ongelukkig bleef: hij was erop gekleed.

De arme Tom – in wie preutsheid en seks een burgeroorlog voerden – was eerst getrouwd met een hysterica, die jaren in

een gekkenhuis zat opgesloten. Pas in 1957, tien jaar na haar dood, hertrouwde hij met zijn veel jongere secretaresse, die hem uiteindelijk gelukkig schijnt te hebben gekregen. Veel meer dan 'A Dedication to my Wife' heeft hij toen ook niet geschreven: zijn enige openlijk autobiografische vers.

Ik vraag me af of hij zich in zijn *public words* niet ook tot een *you* probeerde te richten. Eliot was onhandig, verlegen, om niet te zeggen 'hermetisch'. Zijn poëzie - zo ontoegankelijk als een bijenkorf - gonst van de citaten; het lijkt wel alsof hij zelf niet goed het woord durft te nemen. Maar ik denk dat hij, omringd door dode cultuurdragers, heimelijk een vrouw zocht om tegen te *babbelen*.

Lamento

Ik huilde aan mijn moeders borst, volstrekt ontroostbaar
De dag dat Mollie stierf, de oude tamme ooi,
Die aan een rotswand in Beithi was vastgeraakt.
Het was benauwend heet, we zochten haar, bezweet
En hijgend, schapen van de rotswand weggarend,
Toen we haar zagen op een richel in de diepte,
Waar ze zich op haar stortten. Kraaien. Steeds meer kraaien
Aten van haar. En wij hoorden het doodsangstblaten,
Maar dichterbij konden wij niet. Ze werd verscheurd
En ook haar vreselijke, wilde, laatste adem
Moesten wij ondergaan. Mijn kinderhart brak stuk.
En hoe ze ook haar beide armen om me heen sloeg,
Kalmeren kon ik niet. Ik huilde en bleef huilen,
Tot ze me suste door me op haar rug te dragen
En thuis een aardappelkoekfeestmaal te beloven.

Vandaag is het mijn taal, mijn stuiptrekkende taal,
De passie van de dichter, mij van moeders-vaders-
Moederswege geworden, nu verlaten staande
Op een fatale richel, waar wij ons niet wagen.
Ik hoor haar agonie, ze blaast en snakt naar adem
En worstelt met haar dood nu ze door hen omringd wordt,
De scherpgebekten, aaseters, vraatzuchtigen
Die nooit ver weg zijn. O, steeg er uit deze kwelling
Nu maar een angstaanjagend, woedend huilen op,
Ontblootte ze nu maar de tanden van haar liefde
En schrikte ze die troep maar af. Ze doet het niet,
Ze rilt verschrikkelijk, mijn moeder is verdwenen
En geen belofte die nu nog de pijn verlicht.

Dit gedicht vond ik terug zonder dat ik het zocht. Ik weet niet uit welke bundel het komt. Het staat in een notitieboekje van jaren geleden, bijgehouden tijdens een internationale vertaalworkshop in Estland, waar vakbroeders uit vele Europese landen bijeen waren. Dat resulteerde in een onthullend experiment met de eenwording van ons werelddeel. Zet tien dichters uit tien landen bij elkaar, drenk deze kosmopolieten in alcohol en aanschouw de provincialen uit wie ze zijn vervaardigd. Het heerlijke nieuwe continent kan zo groot niet zijn of iedereen moet *ergens* wonen.

Het zou de koude wereld van het scherpgebekte, vraatzuchtige internationale zakendoen korzelig hebben gestemd – maar wij begrepen dat er geen Europese Unie mogelijk was zonder respect voor iedere excentrische landstreek en de bijbehorende dichtkunst, pruimenbrandewijn en artisaan gevulde worst; alleen dan zouden we ons laten uniëren.

Ik ontwikkelde een zwak voor de Ier Cathal Ó Searcaigh, een homoseksueel van in de vijftig, die oogverblindend paarse hemden droeg en zijn leesbril voortdurend tussen neuspunt en schedeldak heen en weer schoof, waarbij de lenzen soms op de grond vielen. *Cahal O Sharkey*: zo sprak je zijn naam uit. Hij introduceerde zichzelf als de eerste dichter in het Gaelic die openlijk *gay* was. Zijn moedertaal werd op alle scholen onderwezen, maar door niet meer dan twintigduizend mensen dagelijks gesproken.

‘Mijn ouders hadden maar een paar schapen,’ zei hij. ‘Mijn vader moest vaak maandenlang in Schotland gaan werken als dagloner.’

‘Spraken ze Engels?’

‘Heel slecht. Ze waren ook nooit naar school geweest. Het waren analfabeten.’

Het klonk bijna pretentius, alsof hij via dit opzienbarende doopceel zijn plaats opeiste in een nevelig Ierland voor toeristen, waar ook kabouters en een overdosis samenzang in de pub deel van uitmaakten. Maar het was de eenvoudige waar-

heid. Deze Europeaan, een man van mijn leeftijd, die van het woord zijn beroep had gemaakt, was het kind van analfabeten.

‘Dat gedicht van me dat je aan het vertalen bent, dat is echt zo gebeurd. Ik was acht of negen misschien.’

‘Lamento’ was opgedragen aan de nagedachtenis van Cathals moeder. Deze klaagzang trof me omdat hij over de dood van zijn moedertaal ging en dus over de dood van het Ierse Ierland, gekoloniseerd door de Britten - een heel ander land, zei Cathal bedroefd, dan het Anglo-Ierse Ierland dat zich uit hebzucht liet koloniseren door Europa.

Wat ik zat te vertalen was zelf een vertaling, gemaakt door zijn vriend Seamus Heaney. Dat leek me geen schande - alleen moest ik om het gedicht überhaupt te *kunnen* vertalen mijn toevlucht nemen tot een kunstgreep, het gebruik van een archaisch metrum om een archaische wereld in haar waarde te laten, om die wereld niet te ironiseren. Ik associeerde de grote nadruk die Cathal op de voordracht legde met de homerische oudheid, maar een dactylus leek me te gekunsteld; en dus koos ik voor een alexandrijn zonder vaste cesuur.

Ik kan me geen moderne Nederlandstalige dichter voorstellen die nog zo’n toon zou durven aanslaan. Maar ook geen Nederlandstalige dichter die een gealfabetiseerde van de eerste generatie is.

De krûk

Hy dronk, wylst syn eagen de strakblauwe eagen fan
De fiskersfrou yn it swart troffen en betizen, by
De boarne, yn it soel middeisskaad fan ferlegen
Seders, rook fan fisk en hars, sicht oer see en sloepen, leech.
Stil stie sy, wylst har fersonken eagen syn drinken
Seagen yn 'e nacht fan smoarde lûden, leafdes toarst en
De goederjouske krûk op har no skrokken skouder,
Neist in ezel, blau en stil; troch it blank ear fan har earm
De see, om har heupen de branning, tusken beiden,
Ferstomme troch it stoarmjen fan in eagenblik stilte:

Sy hienen dronken, en sjoen hoe't de fiskers yn har
Lytse sloepen stadich lytser waarden, de fan ûnthjit
Drippende netten fan 'e stjerren strakker, fuller,
Twa heale moannen de griene haven yn dreauwen, mei
It sâlt fan 'e see fyn yn 'e wyn oer it brutsen
Iis yn 'e glêzen op in terras mei swarte slangen,
Wite amers; en it paad nei har hutte (néi har
Heuvel-op, de gloppen troch, fanwegen fiskersmessen)
Hie se útlein, fielend dat er komme soe, en hy
Wie har heuvel beklommen, hie him lave oan har krûk.

TSJÊBBE HETTINGA (1949-2013)

UIT: *FAN OER SEE EN FIERDER / PLATINA DE ZEE* (ATLAS, 2003)

De kruik

Hij dronk, terwijl zijn ogen de strakblauwe ogen
Van de vissersvrouw in het zwart troffen en verwarden,
Bij de bron, in de zoele schaduw van verlegen
Ceders, geur van vis en hars, zicht op zee en sloepen, leeg.

Stil stond zij, terwijl haar verzonken ogen zijn dronk
Zagen in de nacht van stille kreten, liefdes dorst en
De zo gulle kruik op haar nu geschrokken schouder,
Naast een ezel, blauw en stil; door het oorwit van haar arm
De zee, om haar heupen de branding, tussen beiden,
Verstomd door de stormvlagen van een ogenblik stilte:

Zij hadden gedronken, gezien hoe de vissers in
Hun kleine sloepen kleiner werden, de van belofte
Druipende netten van de sterren strakker, voller,
En twee halve manen dreven de groene haven in,
Terwijl de wind het zout over het gebroken ijs
Strooide in glazen op een terras met zwarte slangen,
Witte emmers; en het paadje naar haar hut (ná haar
Heuvelop, de stegen door, vanwege vissersmessen)
Legde zij uit, voelend dat hij komen zou, en hij
Had haar heuvel beklommen, had zich gelaafd aan haar kruik.

VERTALING TSJÊBBE HETTINGA EN B.B.

UIT: IDEM

Hoewel het Fries niet over een leger en een marine beschikt, is het een volwaardige taal, met een literaire traditie van zevenhonderd jaar, een woordenboek en een academie.

In september 2000 zat ik de hierboven genoemde bundel samen met de dichter bij mij thuis te vertalen. Ik noteerde toen in mijn dagboek het volgende: 'Een grote aanwezigheid, deze blinde boerenzoon. Een lange, pezige man, met een alpinopet

en een rosse druipsnor als attributen, die iets onwrikbaars heeft, alsof het zijn heimelijke ambitie is uiteindelijk een dolmen te worden. Product van een oeroude cultuur, die een continuüm moet hebben gevormd vanaf de middeleeuwen tot de jaren zestig, maar nu grotendeels verdwenen is, weggemechaniseerd, verhollandst, onteigend. Die beschaving resoneert nog wel in zijn taal, in de kleilagen ervan om zo te zeggen. Dat maakt zijn gedichten op een of andere manier traag en lichtvoetig tegelijk, log als trekpaarden en gevleugeld als kieviten.'

Op het punt van de versstructuur was Tsjêbbe Hettinga zo anaal-retentief als Freud niet had durven dromen. 'De kruik' bijvoorbeeld telt alternerend 13 en 14 lettergrepen; andere gedichten hebben weer andere schema's - en wee mijn gebeente als ik ergens probeerde te smokkelen. Dichten is een ongevaarlijke vorm van godsdienstwaanzin, de dwangneurose tikt in alle rituelen, en instinctief weten de meeste kunstenaars dat totale vrijheid slecht voor ze is. Maar in vergelijking met Tsjêbbe ben ik op het normale af.

Waarschijnlijk was hij des te neurotischer omdat hij blind was en alles uit zijn hoofd voordroeg. Dat laatste deed hij met een eigenaardige voorzangersgalm, die hij weliswaar zelf had uitgevonden, maar die een antieke en zelfs prehistorische voedingsbodem had. Hij klonk of hij tegen de sterren kermde, de goden wilde vermurwen; alles geheel in heidense trant. Orfische verklaringen van de aarde! (Er bestaan gelukkig cd's van die unieke stem.)

Die aarde zelf was zijn onderwerp, het boerenbedrijf, de paarden van zijn vader, en altijd de zee, de mythische zee. Het maakte een moderne oude Keltische bard van hem. Een Griekse rapsode. Homerus de Jongere. Het effect was onweerstaanbaar. Toen ik in 1993 voor het eerst naar hem luisterde - dat was op de Buchmesse in Frankfurt - hoorde ik de oude wereld als in een kinkhoorn. Geen wonder dat hij zich tot de kusten van Griekenland voelde aangetrokken: de hierboven genoemde bundel speelt volledig in dat decor.

Zijn voordrachtskunst wekte elders in Nederland bij fijngevoelige zielen een vaag heimwee en bezorgde hem een zekere dubbelzinnige populariteit: deze dichter was archaïsch, deze dichter zong, deze dichter vertolkte wat we zelf kwijt waren. *'Dit is nog een echte dichter.'*

Ons grootste vertaalprobleem was dat de epische gezangen van Tsjêbbe in het gelatiniseerde, verfranste, verengelste Nederlands soms onbedoeld ironisch klonken. Provinciale ernst is ons vreemd geworden (ook dit klinkt ironisch). Vooroorlogse Nederlandstalige poëzie lijkt uit een tijdperk te stammen dat ik in een andere context *de pre-ironie* heb genoemd. In de ons omringende talen is het niet anders. Die voor een boerengedicht of vissersgedicht dodelijke ironie is de reden waarom een Ier als Seamus Heaney – die uitstekend Gaelic kent – in het Engels zo veel mogelijk woorden met een Saksische etymologie gebruikt: aldus krijgen zijn oorspronkelijk Engelse gedichten iets van *vertalingen*, wat ongewilde ironie neutraliseert.

Nog een aantekening uit mijn dagboek: 'Tsjêbbe heeft me een paar jaar geleden naar Greonterp gedirigeerd, omdat ik het huis van Gerard Kornelis van het Reve wel eens wilde zien. Dat de markies hier aan de drank was, mag geen verbazing wekken. Onderweg beschreef Tsjêbbe die angstaanjagende vlakke, en de boomgroepen, boerderijen en kerktorens die erop waren neergezet. Een blind *global positioning system* voor de provincie Friesland.'

In memoriam Tsjêbbe Hettinga